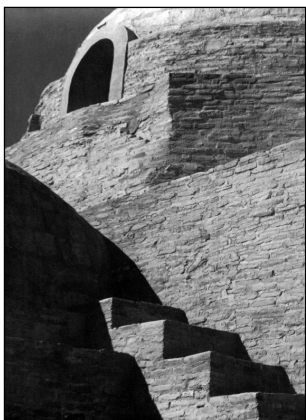

MARIANA CELAC

MIÉRT NEM LEHET METROPOLISZ BUKAREST?

Kérdezett Cseke Péter Tamás

Mariana Celac műépítész, építészetkritikus, esszéista, korábbi ellenzéki, a Társadalmi Dialógus Csoport (GDS) tagja. Előbb matematikát tanult a Bukaresti Egyetemen, később a Ion Mincu Műépítészeti Egyetemen is oklevelet szerzett. A rendszerváltás óta független műépítészként, várostervezőként, közíróként tevékenykedik, több könyve, tanulmánya jelent meg Romániában és külföldön egyaránt. Műépítészeti tárgyú dokumentumfilmeket készített, számos kiállítás, konferencia szervezője. Király József belsőépítésszel és Marius Marcu Lápádat műépítésszel 1999-ben munkacsoportot hozott létre, amely elsősorban azt kutatja, miként hat a rendszerváltás az emberekre és az épített környezetre. Az 1989 utáni évek olyan hatással voltak a román fővárosra, mint a felnőttre a gyermekbetegségek: rendszerváltáskor hirtelen arra kényszerült, hogy bepótolja mindazt, amit a természetes városfejlődés híján a kommunista diktatúra idején elmulasztott. A neves építész szerint azonban nincs esély arra, hogy építészeti és urbanisztikai szempontból Bukarest európaivá váljon mindaddig, amíg a helyhatóságok, a település jövőjével foglalkozó értelmiség csupán épületegyüttesnek tekinti a várost.

■ – *Mindenekelőtt arra kérném, hogy jellemezze a román főváros architektúrális örökségét...*

– Az európai fővárosok egytől egyig metropoliszok. Bukarest nem metropolisz, és azért nem vált azzá, mert sem a városvezetés, sem az értelmiség és a média nem tud kilépni bizonyos, tévutakra vezető szemléletből. Felfogásuk szerint „a városközpont maga a város”, „a műemlékekből múzeumokat kell kialakítani”, „a városrendezési elvek esztétikai alapvetésűek”. Ez téves megközelítés, és elhibázott városfejlesztési politikákhoz vezet. A helyhatóságok nem látnak az orrukon túl. A közszállítást foglalkoztatja elsősorban őket, hiszen erre panaszkodik leginkább a lakosság is; gyakran

Az 1989 utáni évek
olyan hatással voltak
Bukarestre,
mint a felnőttre
a gyermekbetegségek.

hivatkoznak esztétikai szempontokra a város arculatának kialakításakor, hiszen a rusnya épületek mindenkinek szemet szúrnak; néha valósággal meghatódnak, lázba jönnek, amikor a város építészeti öröksége kerül szóba. Mindeközben elfelejtik, hogy a város – és az öröksége – ennél többet jelent: az otthonosságot, a belakhatóságot. Nem lehet Bukarestről kizárólag esztétikai megközelítésben beszélni; a város nem csupán a városközpont épületeinek oromzatát jelenti. Emlékezzünk csak a főpolgármester-jelöltekre a helyhatósági választási kampány idejéből: mindegyiküket csupán a közszállítás javítása és az épületoromzatok felújítása foglalkoztatta. Nem értették meg, hogy a város nem csak erről szól, vagy elsősorban nem erről szól. Az esztétikai szempont nem lehet kizárólagos, az esztétikum nem lehet önmagában cél. Az én fel fogásomban a város nem épületegyüttest jelent, hanem egy adott fizikai térben lejátszódo események, próbálkozások, kísérletek, történetek, a mögöttük álló emberi ambíciók, gazdasági érdekek összessége. Minél sűrűbbek ezek az események, minél nagyobb kiterjedésű terekben játszódnak le az események, annál *városiasabb* a város. Párizs nem attól Párizs, mert szép. Nem az esztétikumé a fő szerep: az esztétikum csupán az események sűrűsödésének egyik „mellékhatása”. Én egyébként az architektúrát nem a művészetekhez, hanem a kézművesmesterségekhez sorolnám. A kézművesek terméke mindig pragmatikus szempontok szerint készül, szépségüket éppen a funkcionalitásuk adja.

– *Melyik volt a legvirágzóbb városfejlődési időszak Bukarest történetében?*

– Nem mondanám azt, hogy valamelyik időszak kedvezőbb volt a másiknál. Az emberi életet sem lehet „kedvező” vagy „kedvezőtlen” időszakokra bontani. Bukarestnek mindenképpen egyik sajátossága, hogy az idők folyamán ráakódott „örökségrétegekből” áll össze; az idők során az új rétegeket minden esetben gond nélkül befogadta, megemésztette a város.

– *Melyek azok az „örökségrétegek”, amelyekről beszél?*

– Építészeti szempontból az egyik mindenképpen az „ősi” réteg: a kis, kertes házak, amelyek bejárata nem az utca felé nyílik. Nem tudom, megfigyelte-e: még a legszébb, legnagyobb, legigényesebben épített bukaresti paloták többségébe is nem az utca felől, hanem az oldalsó udvarról lehet bejutni. Ez tehát az alap. Erre rakódott rá a bizánci örökség, amely mondhatni genetikailag meghatározta a város arculatát. A bizánci modellben a város nem egy piactér és a téren található hatalmi központ, illetve egy katedrális köré épül, hanem több kisebb templom, parókia köré. A keleti-bizánci típusú városfejlődésben a templomcskák az alapsejtek, ezek köré szerveződik a település. Ennek jegyei most is látszanak Bukarestben, még a város centrumában is. Később következett az ottomán-fanarióta réteg, még a Victoria sugárút is erről árulkodik. A fanarióta korszakban a kis tereken, grundokon zajlott a város élete: az utcáknak kis beugrói, mondhatni zsebei voltak, ezekben találtak az emberek, ezekben folyt a kereskedés. A Victoria sugárút mentén az út bal és jobb oldalán egymást érik ezek az oldalra nyíló kis beugrók. Ebben a korszakban az utcák mindig a földrajzi adottságokhoz alkalmazkodva alakultak ki, kígyóvonalban épültek a házak, nincsenek nyílegyenes utak. A város francia öröksége I. Károly királynak köszönhető. Ez az uralkodó hozta az első szakképzett építészeket az országba, s az ő uralkodása idején tanult sok romániai fiatal Párizsban építészeti. Ezek a képzett fiatalok, köztük Ion Mincu, éppen akkor – 1880 körül – tértek vissza a városba, amikor nagy volt az igény új intézmények felépítésére: ebben a korszakban épült például a Román Nemzeti Bank székhelye is. I. Károlynak kialakult elképzelése volt arról, hogyan kell kinéznie egy városnak, s nyilván a bukaresti akkori városkép nem egyezett az elképzeléseivel. Ehhez egyébként egy kis anekdota is kapcsolódik. Feljegyzések szerint az uralkodót Gulescu tábornok vezette rezidenciájához, amikor Bukarestbe érkezett. „Mais ou est le palais?” – kérdezte Gulescutól, mire a tábornok kijelentette:

„Íme, őfelsége palotája!” I. Károlynak sokat köszönhet Bukarest, uralkodása idején alakultak ki a város észak–déli, illetve keleti–nyugati tengelyei. A francia korszakban a város be akarta pótolni a történelmi lemaradását, így sok mindent kölcsönvett a nagy nyugati városok építészeti stílusából – a francia reneszánsztól az olasz formáig. A Bukarest északi részében kiépülő polgári, arisztokrata negyedben pedig minden megtalálható: Svájc, egy kis Trianon, a neoromán stílusjegyek. Az akkori építetők komplexusok nélkül lemajmoltak mindent, ami Nyugaton megtetszett: a román polgár eklektikus gusztusának minden megfelelt, amit külföldön látott. Mindez együttesen járult hozzá a mai bukaresti városkép kialakításához.

– *Mit hoztak a városnak az 1945–1990 közötti évek? Azt mondják, ez a korszak tönkretette Bukarestet. Tudna-e említeni pozitívumot is?*

– Ezt az időszakot a létező szocializmus éveinek nevezném. A korszakot építészeti szempontból drasztikus elveken – például a gazdaság központosításán – alapuló sajátos modernizációs elképzelés uralta. Ebben az időszakban indultak be az első nagy tömeglakás-építések. A modernizációs törekvés átvett sok mindent abból a mintából, amit abban a periódusban urbanisztikai szempontból a fejlettebb országokban is alkalmaztak. Példaként említeném a Drumul Taberei lakónegyedet a kiépített iskolahálózatával, piactereivel, zöldövezeteivel. Vitatható persze, hogy ez jó volt vagy sem, lakható-e az a városrész vagy sem. Tény azonban, hogy kiépítése összhangban volt az akkori, hatvanas évekbeli nyugati városfejlesztési elképzelésekkel. Ebben az időszakban alakult ki Bukarest jelenlegi úthálózata, jelentős oktatási intézmények, színházak épültek, nagy parkokat alakítottak ki. Én tehát azt mondanám, hogy a létező szocializmus városfejlesztői átvették az akkori korszakban dívó nyugati funkcionalizmust annak pozitívumaival és negatívumaival együtt, s ezt hazai elemekkel fűszerezték. Más kérdés, hogy főleg a korszak második felében a romániai sajátosságok kezdtek dominánsakká válni, ami építészeti aberrációkat – mint amilyen a mai Parlamenti Palota, az egykori Nép Háza – is eredményezett. Ám ez is a létező szocializmus természetéből adódik.

– *Honnan eredt a diktátor elképzelése a Nép Házának felépítésére?*

– Az akkori urbanisztikai elképzelések – „a nép javát szolgáló városfejlesztés” – híján voltak bármiféle önszabályozásnak. Így egy esztelen diktátor színre lépése csak romboló hatással lehetett Bukarestre. A diktátor egyik parancsa a város úgynevezett ceremoniális tengelyének kialakítása volt, más fővárosok – Párizs és London vagy akár Canberra és Új-Delhi – mintájára. A recept egyszerű volt: hatalmas tér, ahol a kondukátor találkozhatott a „néppel”, hosszú sugárút, amelynek végén a hatalmi központ, rendszerint egy gigantikus méretű építmény állt. Hitler is elrendelt hasonlókat annak idején Berlinben, Mussolini is Rómában, tehát ez nem a létező szocializmus találmánya volt. Érdekes kivétel Sztálin, aki gyanakvóbb volt diktátortársainál. Óvakodott olyan hatalmas terek kialakításától, ahol nagy tömegek gyűlhetnek össze. Ehelyett felhúzatta Moszkvában a Kreml Palota hét-nyolc hasonmását.

– *Budapest és más kelet-európai fővárosok szintén átértékelték a „létező szocializmus” éveit, ám a legtöbb nyomot szemmel láthatóan Bukaresten hagyott ez a korszak. Miért?*

– Budapest eleve birodalmi fővárosként épült fel, a kommunista hatalom így nem érezte szükségét a már említett szimbolikus építészeti implantátumoknak. Varsóban sajátos stratégiát választottak, újraépítették a háborúban romba döntött királyi palotát. Romániában azonban Ceaușescu volt a főépítész.

– *Mit jelentettek a városnak a rendszerváltás évei?*

– Az 1989 utáni évek olyan hatással voltak Bukarestre, mint a felnőttre a gyermekbetegségek. Tudjuk, hogy a gyerekek könnyedén átvészelik a vörhenyt, a himlőt, amelyek felnőttek számára már akár végzetesek is lehetnek. A létező szocializmus évei leállították a város természetes fejlődését. Ebben az időszakban szétforgácsoló-

dott a magántulajdon, a városkép központosított döntések révén, mesterségesen alakult át; a településekre jellemző, a korral járó gyerekbetegségek nem üthették fel a fejüket. A rendszerváltás után közvetlenül himlő, vörheny támadta meg a város immár felnőtté vált szervezetét: Bukarest hirtelen arra kényszerült, hogy bepótolja mindazt, amit a természetes városfejlődés híján elmulasztott. A főváros területi egyensúlya ugyanis 1989-re teljesen felbomlott: a lakosság hetven százaléka a település egyharmadán elterülő lakónegyedekben élt és él a mai napig. Rendszerváltáskor hirtelen megnyílt az emberek lehetősége az urbanisztikai és építészeti önkifejezésre. Ez nagyjából azon az elven alapult, hogy „telek- és háztulajdonosként bármit megtehetek a saját birtokomon”. Bukarest kétharmada ezzel szemben kvázi rurális fejlettségű városrész maradt, amelynek sorsával senki sem törődik. Ugyanakkor beindult egy szegregációs folyamat. A kialakuló úrgazdag réteg kialakította a saját, zárt – építészeti szörnyűségeket rejtő – világát. Bukarest lakosságának 5–10 százaléka ugyanakkor gettókörülmények között él. Ez azonban nem tudatosan az illetékesekben, akik csak a városközpontban gondolkoznak; nem fogják fel, hogy Bukarestnek a perifériák jelentik a gondot. A gettósodási folyamat jelenleg megállíthatatlannak tűnik, és az egyik fő akadálya annak, hogy Bukarest metropolisszá váljon.

